

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ритцер Дж., Степниcki Дж. Әлеуметтану теориясы [Мәтін] / ауд. Г.О.Әбдікерова, Д.К.Бұрханова, С.С.Серікжанова [ж.б.т.] // Рухани жаңғыру. Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық.- Алматы, 2018, 758 б.
2. Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. Жалпы педагогика: Оқулық. – Алматы: «Нұр-пресс», 2005, 228 б.
3. Осипов А.М. Социология образования : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / под ред. А. М. Осипова. — М. : Издательство Юрайт, 2018. 367 с. — (Серия : Бакалавр и магистр. Академический курс).

УДК 316.354

ОРТА АЗИЯ ЕЛДЕРІНДЕГІ ЖАСТАР САЯСАТЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Болатбек Ризанур

bolatbekrizanur@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Әлеуметтік ғылымдар факультетінің әлеуметтік жұмыс мамандығының 1-курс магистранты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Байғабылов Нұрлан Оралбайұлы

Жастар саясаты жастардың әл-ауқаты мен дамуына ықпал ететін заңдар, ережелер, бағдарламалар мен бастамалардан тұрады. Бұл білім беру, жұмыспен қамту, денсаулық сақтау, әлеуметтік инклюзия және азаматтық белсенділік сияқты жастар өмірінің әртүрлі аспектілерін қамтитын кең термин. 2023 жылдың 28 ақпаннан бастап ресми түрде Қазақстандағы жастар жасының диапазоны 14-29 жас аралығынан 14-35 жас аралығына ауысты. Бұл жалпы халықтың жастар үлесін 3,7 млн-нан 6 млн-ға дейін ұлғайтты. Мемлекеттік жастар саясаты туралы заңда, жастар – Қазақстан Республикасының он төрт жастан отыз бес жасқа дейінгі азаматтары- деп бекітілді.[1]

Жастардың жас аралығының жалпы қабылданған анықтамасы болмаса да, БҰҰ оларды статистикалық мақсат үшін 15 пен 24 жас аралығындағылар деп анықтайды, сонымен бірге мүше мемлекеттердің өз анықтамалары болуы мүмкін екенін мойындайды. Осы анықтамаға сүйене отырып, балалар 14 жасқа толмаған адамдар. Дегенмен, БҰҰ “Бала құқықтары” туралы конвенциясы балаларды 18 жасқа толмаған тұлғалар деп белгілейтінін айта кеткен жөн. Бұл анықтама жастардың құқықтары туралы ұқсас құжаттың жоқтығын ескере отырып, үлкен жас тобының құқықтарын қорғауға арналған.[2]

Жастардың кең ауқымды сыртқы күштердің әсерінен қалыптасатын құбылмалы категория. Оны жүз жылдан кейін қалай анықтайтынымыз сол кездегі әлеуметтік, мәдени, экономикалық, институционалдық жағдайға байланысты болады. Әлеуметтанушы ғалымдар Alan France, Julia Coffey, Steven Roberts, Catherine Waite жастардың әмбебап (немесе маңызды) анықтамасы жоқ деп санайды, керісінше, «жастар» біздің уақыт пен орынға және ондағы әлеуметтік-мәдени нормаларға байланысты өзгеріп отырады деп тұжырымдайды.[3]

Тарихи тұрғыдан алғанда, психология ғылымы “жас” болу ұғымын анықтауға әсер ете отырып, «жасөспірім» терминін ғылыми термин ретінде ашты. Алғаш рет 20 ғасырда эволюциялық психолог Г.Стэнли Холл (1904) қолданды.

Америкалық әлеуметтанушы С. Райт Миллстің әлеуметтанулық қиял туралы идеясын, жастарды түсінуге әлеуметтанулық көзқарас нені білдіретіні және оны бүкіл әлемдегі жастарға әсер ететін негізгі мәселелерді түсіну үшін іс- жүзінде қалай қолдануға болатыны туралы ойлау үшін пайдалануға болады. Әлеуметтік талдау проблеманы түсіну үшін бірдей маңызды төрт өлшемді пайдаланады: тарихи, құрылымдық, мәдени және сыни.

• Құрылымдық өлшем институттар, үкіметтер және экономика сияқты әлеуметтік ұйымның формалары адамдардың өміріне және проблемаларға қалай әсер

ететінін зерттейді. Бұл факторлар контекстуализацияға үлкен әсер етеді, мысалы, қоғам жастардан оқу мен жұмысқа қатысты не күтеді. Батыстағы жастардың толық жұмыспен қамтылу нарығының құлдырауы, әдетте, қазіргі жастар тәжірибесінің анықтаушы құрылымдық ерекшелігі ретінде қарастырылады. Қазіргі тәжірибе бұрынғыдай 15 жастан бастап жұмысқа орналасуды емес, жасөспірімдер көп уақытын білім алу мекемелерінде жұмсайды.

- Мәдени өлшем мәселеге байланысты нормаларды, сөйлеуді және мінез-құлықты қоса алғанда, қазіргі мәдени контекстегі маңыздылыққа бағытталған. Жастарға қатысты бұл, мысалы, музыка, бұқаралық ақпарат құралдары және мәдениет.

- Тарихи өлшем өткен оқиғалардың қазіргі мәселеге қалай әсер еткенін зерттеуді қамтиды. Бұл жастардың тарихи тұжырымдамаларын зерттеуге алып келеді, өйткені оларға әртүрлі зерттеу салалары әсер етті.

- Сонымен, сыни аспект алдыңғы өлшемдерден біршама ерекшеленеді және теңсіздік, артықшылықтар мен кемшіліктер мәселелерін сыни тұрғыдан түсінуді қамтиды.

Жас республика ретінде Қазақстан демографиялық жағынан жас және өте серпінді халыққа ие. Қазақстан тәуелсіздік алған 30 жыл ішінде барлық салада елеулі өзгерістер мен қайта құруларды бастан өткерді. Жастар әлеуметтік топ ретінде 1990 жылдардан бастап өтпелі кезеңнің объектісі де, субъектісі де болғаны сөзсіз. Осы маңыздылықты негізге ала отырып, 1990 жылдардан бастап Қазақстанда жастарға қатысты көптеген құқықтық нормалар қабылданып, жүзеге асыруға байланысты түрлі жобалар мен бағдарламалар әзірленді. Хронологиялық тұрғыдан алғанда бұл «Қазақстанның 2030 жылға дейінгі дамуының стратегиялық жоспары» (1997), «Мемлекеттік жастар тұжырымдамасы» (1999), «Қазақстан жастарының бағдарламасы» (2001), «2005-2007 жылдарға арналған жастар бағдарламасы» (2005 ж.), «Қазақстанның 2020 жылға дейінгі дамуының стратегиялық жоспары». (2010 ж.), «Қазақстанның 2050 жылға дейінгі стратегиясы» (2012 ж.), «Қазақстанның 2020 жылға дейінгі жастар саясатының тұжырымдамасы» (2013 ж.) және «Қазақстан Республикасының жастар туралы мемлекеттік заңы» (2015 ж.). Сонымен қатар, жастарды тәрбиелеу мен олардың ел дамуындағы рөлін күшейтуге қатысты басқа да тиісті заңнамалық нормалар, әсіресе білім және еңбек туралы заңдар, Жастар кеңесі сияқты институционалдық құрылымдар бар. Жастарды әлеуметтендіру, саяси белсенділік пен өкілдік ету бағытында да маңызды қадамдар жасалды. Солардың ішіндегі ең маңыздысы – Қазақстан Республикасы Парламенті (Сенат) жанынан құрылған Жастар кеңесі. Жастардың үмітін заң шығару процесінде тиімді көрсетуге бағытталған консультативтік кеңес ретінде құрылған Жастар кеңесінен басқа, жастарды саяси және әкімшілік тетіктерге қосу үшін комитеттер мен форумдар құрылды. әр түрлі министрліктер мен жергілікті әкімшіліктер деңгейінде, әсіресе Ақпарат және әлеуметтік даму министрлігінде. Екінші жағынан, Ақпарат және әлеуметтік даму министрлігінің үйлестіруімен және қолдауымен үкіметтік емес ұйымдар арқылы жастардың қоғамдық-саяси белсенділік деңгейін арттыру ынталандырылады. Осы саясаттардың барлығының нәтижесінде жастардың шешім қабылдау үдерістерінде және саясат пен бюрократия деңгейінде көрінуі жыл өткен сайын артып келеді.

Орта Азия елдері	Жастардың жас көрсеткіші және анықтамасы	Жастар саясатының мақсаты
Қазақстан	жастар – Қазақстан Республикасының он төрт жастан отыз бес жасқа дейінгі азаматтары.	Мемлекеттік жастар саясатының мақсаты жастардың рухани, мәдени, білім алып, кәсіби және дене бітімінің толыққанды дамуы, шешімдер қабылдау процесіне қатысуы, ойдағыдай әлеуметтенуі және олардың әлеуетін елді одан әрі дамытуға бағыттау үшін жағдайлар жасау болып табылады
Қырғызстан	жастар- Қырғызстан Республикасының азаматтары мен азаматтығы жоқ он төрт жастан жиырма сегіз жасқа дейінгі азаматтары.	Мемлекеттік жастар саясатының мақсаты елдің тұрақты инновациялық дамуын, оның аумақтық тұтастығын және Қырғызстан халқының мәдени бірегейлігін қамтамасыз ететін жастардың белсенді азаматтық ұстанымы мен құндылық бағдарлары.
Өзбекстан	жастар- он төрт жастан отыз жасқа дейінгі адам.	Жастар саясаты жастардың әлеуметтік қалыптасуы мен дамуы үшін әлеуметтік-экономикалық, құқықтық, ұйымдастырушылық жағдайлар мен кепілдіктер жасау, олардың шығармашылық әлеуетін бүкіл қоғамның мүддесі үшін ашу мақсатында Өзбекстан Республикасының мемлекеттік қызметінің басым бағыты болып табылады.
Тәжікстан	жастар-14-30 жас аралығындағы адамдарды қамтитын әлеуметтік - демографиялық топ.	жастардың рухани, мәдени әлеуметтік және физикалық дамуына жәрдемдесу; - жастардың құқықтары мен мүдделерін қорғау; - жастарды қоғам өміріне өз бетінше және жауапкершілікпен қосуды қамтамасыз ету үшін жағдайлар жасау; - жас азаматтарды материалдық, қаржылық және әлеуметтік қолдау.
Түрікменстан	жастар-14 жастан 35 жасқа дейінгі Түрікменстан азаматтары.	1) жас азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету; 2) Түрікменстан жастарының жеке басының, қоғамының және мемлекеттің мүддесі үшін әлеуетін дамыту және іске асыру үшін құқықтық, әлеуметтік, экономикалық және ұйымдастырушылық жағдайлар мен кепілдіктер жасау; 3) көпжақты дамыған тұлғаның әлеуметтік қалыптасуы; 4) жас азаматтарға отансүйгіштік рухын, түрікмен халқының тарихи, мәдени және рухани құндылықтарын құрметтеуге баулу; 5) жас азаматтардың Түрікменстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы саласындағы тарихи дамудың және мемлекеттік саясаттың қазіргі заманғы бағыттарының іргелі идеяларын саналы түрде түсінуіне қол жеткізу.

1-сурет. Орта Азия елдеріндегі жастар саясатының ерекшелігі.

Орталық Азия елдері өздерінің тарихи, тілдік және географиялық байланыстарының арқасында көптеген мәдени ұқсастықтарға ие. Осы елдерге тән кейбір жалпы мәдени элементтерге мыналар жатады:

- Тіл: Орталық Азия елдерінің ортақ тілдік мұрасы бар, адамдардың көпшілігі түркі тілдер отбасына жататын тілдерде сөйлейді. Бұған өзбек, қазақ, қырғыз және түрікмен тілдері кіреді.
- Дін: Ислам бүкіл Орталық Азияда басым дін болып табылады және ол аймақтың мәдениеті мен дәстүрлерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарды.
- Дәстүрлі киім: Орталық Азия елдерінде түрлі-түсті және күрделі дәстүрлі киімдердің бай дәстүрі бар. Мысалы, өзбек ұлттық киімі шапан деп аталады, ал Қырғыз ұлттық киімі бешик деп аталады. Жалпы, Орталық Азия елдері арасындағы мәдени ұқсастықтар аймақтың жалпы тарихы мен географиясы, сондай-ақ исламның және басқа да жалпы мәдени факторлардың әсерін көрсетеді.

Тарихи өлшем жағынан 19 ғасырда Орталық Азия Ресей империясы мен Британ империясы арасындағы шайқас алаңына айналды, олардың екеуі де аймақтағы ықпалын кеңейтуге тырысты. Ұлы ойын, белгілі болғандай, Орталық Азияның көп бөлігін Ресей

империясының отарлауына әкелді.1991 жылы Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін Орталық Азия тәуелсіздікке қол жеткізді, содан бері аймақ айтарлықтай саяси және экономикалық өзгерістерге ұшырады. Бүгінгі таңда Орталық Азия әртүрлі мәдениетт мен дәстүрлердің отаны.

Орта Азия елдеріндегі жастар саясатының ерекшелігі әлі де өзекті тақырыптардың бірі ретінде күн тәртібінде. Әлеуметтік жұмыс тұрғысынан салыстырмалы талдауды қажет ететін тақыры ретінде маңызды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000285youth>
2. Mills, C., 1959. The sociological imagination. New York: Oxford University Press, p.76
3. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202686>
4. https://www.youthpolicy.org/national/Tajikistan_2004_National_Youth_Law.pdf
<https://lex.uz/acts/3026250>
<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/96249/113690/F93951576/TRKM%20youth.pdf>

УДК 364 044

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ АДАМДАРҒА ЖАСАЛҒАН МҮМКІНДІКТЕРДІ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕМЕН САЛЫСТЫРУ

Галымжанова Аружан Бауржанқызы

a.galymzahanova@inbox.ru

Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Әлеуметтік ғылымдар факультетінің «Әлеуметтік жұмыс» мамандығының студенті

Ғылыми жетекшісі: Сомжүрек Баубек Жұмашұлы

Қазіргі таңда Қазақстанда өзекті әлеуметтік мәселелердің қатарына мүмкіндігі шектеулі адамдардың күнделікті өмірде жеңіл жүріп -тұруының күрделілігі жатады. Тіршілік әрекетінің шектелуі адамның қалыпты жұмыс істеу қабілеттері мен мүмкіндіктерін толық немесе ішінара жоғалтуымен көрінеді. Барлық адамдар сияқты, мүмкіндігі шектеулі адамдардың да қажеттіліктері бар. Қанағаттандырылмаған қажеттіліктер мүмкіндігі шектеулі адамдарда әртүрлі салаларда көптеген мәселелер тудырады.

2006 жылы 13 желтоқсанда Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны қабылдады. 2015 жылғы 20 ақпанда Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Назарбаев «Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қойды. [1]

Конвенцияның басты бағыты-мүмкіндігі шектеулі адамдарға қатысты кемсітушілікті жою, оларды еңбекке, денсаулық сақтауға, білім алуға және қоғам өміріне толыққанды қатысуына мүмкіндік беру, жүріп-тұру еркіндігін қамтамасыз ету.

Мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтары туралы конвенцияға сәйкес, ақылға қонымды орналастыру- мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқықтары мен бостандықтарын басқалармен тең негізде пайдалануын қамтамасыз ету үшін керек болған жағдайда тиісті өзгертулер мен түзетулер енгізу. Бұл түсінік барлық мүдделі тараптардың құқықтарын тең сақтау талабын реттестіреді.

Басқарманың айтуы бойынша, мемлекеттік саясаттың бірінші реттегі міндеттерінің бірі – мүмкіндігі шектеулі адамдардың өмір сүру сапасын арттыру және оларды әлеуметтік тұрғыда қолдау. [2] Мемлекет тарапынан мүмкіндігі шектеулі адамдарға арнайы әлеуметтік төлемдер, оңалту және арнаулы әлеуметтік қызметтерді көрсету үшін өтемақылар бөленеді